

Раде Р. Лаловић

НЕКОЛИКО НАПОМЕНА О ИСТРАЖИВАЧКИМ ЗАДАЦИМА У НАСТАВИ КЊИЖЕВНОСТИ -Из часописа НАСТАВА-

У раду се дају кратке напомене о неопходним радњама и суштинским захтјевима савремене методике наставе књижевности и о неопходности ваљане припреме за наставно проучавање књижевног дјела.

кључне ријечи: методика наставе, теорија књижевности, историја књижевности, истраживачки задаци...

Код планирања обраде наставних садржаја из било ког наставног предмета, а из *српског језика и књижевности* посебно, наставник мора да води рачуна о низу чињеница да би обрада наставних садржаја била успјешна. Прије свега мора се *одлично* познавати материја која се намјерава са ученицима обрађивати; морају бити јасно и недвосмислено постављени наставни циљеви и морају се одабрати адекватне наставне методе и облици рада. Поред наведеног треба се водити рачуна и о претходним знањима ученика везаних за планиране садржаје.

Ако се о свему овоме и још понечем специфичном за сваки разред води рачуна онда се веома пажљиво бирају наставне методе и облици рада. Водећи рачуна о узрасту ученика и тежини и значају планираних наставних садржаја наставник се одлучује на који ће начин и уз помоћ којих наставних средстава обрадити планиране наставне садржаје. Логично је да се определијели за оне наставне методе и облике рада помоћу којих ће остварити најбоље резултате, који ће у току часа омогућити ангажовање што већег броја ученика и који ће код њих побудити истраживачку радозналост и омогућити им да самостално и уз минималну наставникову помоћ изводе закључке и разумију дате наставне садржаје.

Да би се сви планирани захтјеви могли ваљано остварити наставник мора да води рачуна и о припремљености ученика за обраду нових наставних садржаја. Они морају унапријед знати шта их очекује на наредном часу да би се у границама својих могућности и они припремили за тај час, поготово ако се очекује да ученици буду активни судионици, а не само случајни наставникови сапутници на том часу. дакле, никако се не смије дозволити да захтјев за обраду нових наставних садржаја ученицима буде, као гром из ведра неба, саопштен на почетку часа или у његовом уводном дијелу, ма како он био конципиран. Ученици су у том случају углавном изненађени, неспремни и сваки њихов ангажман је само импровизација.

О свему овоме ваља водити рачуна *нарочито у настави српског језика и књижевности*, јер је методика наставе овог предмета и теоријски и практично веома развијена и врло модерна нудећи наставнику огромне могућности и потпуно јасне и разноврсне наставне моделе, али од њега тражи и висок ниво знања и солидну припрему.

Када се наставник одлучи за рад по групама, па ма како он тај рад називао, мора да води рачуна о припреми тих група (парови, тројке, петорке...) за самосталан рад. А та припрема мора бити детаљна, стручна и одговорна.

Припрема се састоји у наставниковом формулисању *истраживачких задатака* које ће ученици рјешавати у групи. Задаци морају бити осмишљени тако да су у потпуности *инспиративни*, да ученике усмјеравају на карактеристична мјеста у тексту, да су конзистентни и да обезбјеђују својим одговорима цјеловиту анализу текста и дају објашњења свих појмова прецизираних у наставном програму. Задаци за истраживачко читање *никако не смију бити плод*

егзибиционизма или неутемељених, квазимодерних или ултрамодерних „метода“ којима је битна форма, а не суштина. Кохезиони фактор у свим истраживачким задацима *мора бити наука, а не емоционалне егзибиције и иживљавање незналица и неутемељени импресионизам.* За анализу књижевног дјела поред *историје књижевности* и *лингвистичке стилистике* наставник изузетно добро мора да познаје *теорију књижевности* без које нема никакве анализе књижевног дјела. Сви истраживачки задаци се морају моћи подвести под неколико глобалних питања: **ШТА?, КАКО?, ЗАШТО? и ГДЈЕ?**

Када наставник ваљано припреми истраживачке задатке они ни на који начин не могу спутавати ученика и његову аналитичку машту, него напротив, они је додатно побуђују и усмјеравају ка ваљаном циљу, а то је на концу разумијевање текста у цјелини.

Да би анализа текста била што комплетнија наставник једну, или у бројнијим одјељењима двије мање групе оставља слободне. Њихов задатак је да након презентације и образлагања ставова и мишљења свих група постављају додатна питања, да траже нове одговоре, развијају дискусију, воде полемику или допуњавају својим ставовима одговоре који су презентовани. Тиме се ствара и повећава одговорност излагача да буду што темељитији, да њихови одговори буду што квалитетнији, а развија се и смисао за дискусију, уважавање аргумената и другачијих мишљења, развија се смисао за пажљиво слушање онога шта други говоре, за одвајање битног од небитног, за рационално кориштење расположивог времена и одговорност за оно што се износи као тврдња. Добро је да се што чешће у ове резервне групе издвајају само одлични ученици. Тек тада се, у овако описаној расправи у којој сви одговорно учествују стварају *истинске, а не формалне,* и н т е р а к ц и ј е које су једино правилно дефинисане у наслову књиге Павла Илића УЧЕНИК – КЊИЖЕВНО ДЕЛО – НАСТАВА, допуњене интеракцијама ученик - ученик и ученици - наставник као координатор.

У оваквим наставним моделима наставник се заиста јавља само као координатор, а ученици су истински субјекти који једино тако долазе до пуног изражаја. (Детаљније у Ф. Н. Мујезиновић)

На крају ове кратке забиљешке доносимо и неколико модела задатака за истраживачко читање на примјерима приповједачке прозе, умјетничке лирике и народне епске поезије. Овакви модели су настали у крилу београдске методичке школе коју је у неколико потоњих генерација постдипломских студија промовисао Милија Николић крајем двадесетог вијека. Као резултат таквих приступа настале су и књиге *једног од најдаровитијих српских методичара* наставе српског језика и књижевности *др Милке Андрић.*

МОДЕЛИ ЗАДАТАКА ЗА ИСТРАЖИВАЧКО ЧИТАЊЕ

Иво Андрић

ПРИЧА О КМЕТУ СИМАНУ

- -Шта се значајно десило у БиХ крајем седамдесетих и почетком осамдесетих година 19. вијека? (Послужи се литературом из историје.) –У каквом друштвеном и економском стању се тада налази Турска, а у каквом Аустрија? –Објасни положај српског народа под турском влашћу. –Да ли се доласком Аустрије побољшао положај Срба у БиХ?
- -Када се догађа радња приповијетке? –Ко су главни ликови? –гдје се радња приповијетке дешава? –Какви су међусобни односи главних ликова? –По чему су ликови слични или различити? –Објасни односе турске и аустријске власти према кметовима Србима. –Који су

основни дијелови приповијетке? –Како су ти дијелови међусобно повезани? –Шта је тема ове приповијетке?

1. Тако су кмет и ага живјели.

-Како почиње приповијетка? –По чему је значајан наведени датум? –Ко је Симо Васковић? –Шта можеш рећи о Ибраги Колошу? –Објасни Симанов и Ибрагин однос прије доласка Аустрије у БиХ.

2. Те јесени било је доста ага...

-Како су кметови доживјели нову власт? –Какав је однос нове власти према агама? –Објасни Ибрагин и Симанов сусрет у новонасталој ситуацији. Због чега долази до сукоба између Симана и Ибраге? –Протумачи садржај њиховог дијалога. –Како наступа Симан, а како Ибрага? –У каквој се атмосфери завршава њихов дијалог? –Да ли је Симанов случај био усамљен? –По чему је карактеристичан други Симанов сусрет с Ибрагом? –Издвој карактеристичне детаље из другог сусрета и прокоментариши их. –Како реагује суд и какве резултате има судска пресуда?

3. Од тада је Симан Васковић пошао низбрдицом.

-Који су узроци Симановог пропадања? –Како Симана описује отац? –Како сада живи, шта ради и чиме се бави Симан? –Шта га мучи мучи и шта он узалудно брани? –Прокоментариши шта Симан очекује од *царског амице*? – Ко је Васо Генго? –Шта објашњава дијалог између Симана и Васа Генга? –Како Симан доживљава сусрет са Костом Херманом? –Објасни зашто се Симан након тог сусрета повлачи у ћутање.

4. Тада ћу се родити, а данас сам мртав.

-Зашто Андрић повлачи завршни дио приповијетке на мирну периферију Сарајева? –Објасни додирне тачке Симанове судбине и судбине Салихбега Хасимбеговића. –У чему је смисао Симановог схватања личне пропасти и вјере у долазак новог доба у разговору са Салихбегом? –Протумачи симболику свјетлости *крњатакамесеца* и симболику ријеке која ту протиче на крају приповијетке.

(Р.Р.Л.)

Ђорђе Сладоје

СИЛАЗАК

Изронивши из Јордана, из Мушнице, из Неретве,
Он је овде долазио – међу жртве!
Утешио, утро сузе, избавио што се дало,
Јер како би ослепело од несреће прогледало.

Како би смо разабрали ромор лишћа тужне својте,
Кад храст шапне у горама – Њему појте!
Шта би боно и убого, згрануто и јуродиво,

Да не греје свемилосно, незалазно, несводиво.

Гле и ту је навраћао – у колибу, у брвнару,
Од чега се млад месече осмехује у бунару,
Крај саборне липе где су, часак пре тог,
У молитви пчеле среле Духа Светог.

Закрстио Вучје врело, загледа се свету у дно:
Ни мрав бити – није грешно, ни залудно.
Помилово кукуреке, тужне врбе и раките
Што су пошле – младе хумке да заките.

Глув од вике гонилаца и звекета сребрњака,
Овуда је и Он бежо – с јатом ђака,
Преко Прења, уз Морине, рубом Гата –
Крвав траг се и сад пуши пилићара и пилата.

Ево ране, крста, чанка... рибљих крила,
И колевке у пећини, живог слова и кандила;
И јасика још дрхтури – грехе стреса,
А за педаљ све што гмиже пропело се пут небеса.

Он је овде силазио – међу нишче, међу худе!
О том, ноћу, траве шапћу, воде гуде...
И сад нам се у сну јави – да се не би навек мрло
За утрину, пустилину. И за прло!

1. Њему појте

-Гдје се налази ријека Јордан? –По чему је та ријека позната у Библији? –Кога је крстио Јован Претеча? –Зашто је Јован назван Претеча? –Протумачи синтагму у првом стиху *Изронивши из Јордана*. –Због чега пјесник доводи у исту раван с Јорданом Мушницу и Неретву? –Размисли о свеprisутности и свевремености Христа Спаситеља. –Гдје пјесник све осјећа и види Христа? –Упореди и прокоментариши стихове у којима се износе тврдње са стиховима у виду питања у прве двије строфе. –Шта симболизује храст у српском народу? –Протумачи уз помоћ десет Божјих заповијести синтагму *Њему појте*.

2. Овуда је и Он бежо...

-Протумачи симболе у пјесми: *саборна липа, мрав, младе хумке*. –Какву улогу имају глаголи *навраћати, осмехивати, срести, закрстити, помиловати*? –Размисли у чему се огледа Христова несводивост и свеprisутност. –Ко је прогонио Христа и зашто? –Ко су били Христови ученици? –Гдје завршава онај ко страда на Христовом путу? –Шта у пјесми симбоочује *пут преко Прења, уз Морине, рубом Гата* из данашње перспективе? –Како тумачиш синтагму *овуда је и он бежо* и који то крвав траг пјесник види?

3....да се не би навек мрло

-Шта у пјесми симболизују: *рана, крст, рибља крила, колевка, пећина слово и кандило*? –Каквог се то гријеха ослобађа јасика? –Проментариши задњи стих у предпоследњој строфи. –О чему и зашто шапћу траве и воде гуде? –Да ли је тај исконски шапат трајан и ко га може разумјети? –Како поимаш вјечну наду изражену синтагмом *да се не би навек мрло* у контексту ове пјесме и очекиваног другог Христовог доласка?

(Р. Р. Ј.)

Мирослав Антић

ПЛАВА ЗВЕЗДА

Чудна нека звезда плава

-Чиме је песма те је *Плава звезда* узбудила и подстакла на размишљање и маштање? –Јеси ли кренуо у потрагу за својом *плавом звездом*? –Шта песник каже о томе како изгледа и где се налази плава звезда? –А како си је ти замишљао и где си је тражио? –Размисли и протумачи зашто се песник обраћа директно читаоцу. –Објасни зашто тебе и сваког човека увек чека *чудна нека звезда плава*.

Чак и ако не верујеш

-Шта песник поручује читаоцу који не верује да постоји плава звезда? –Протумачи поруке песме. –Зашто човек може видети и чути плаву звезду само кад зажмури и кад заспи? –Покажи како чулни (материјални) мотиви добијају у песми духовна значења. –Где човек може да потражи плаву звезду и може ли да је стигне и ухвати?

Мора бити такве звезде

-Шта песник препоручује ако ухваћена звезда *није сасвим плава сасвим права*? –Протумачи песникову поруку да *мора лепше да се спава, да се сања*. –Објасни зашто песников путоказ сеже до бескраја. –Како си разумео песниково тврђење: *Мора бити такве звезде*?

Кад је нађеш сам ћеш знати.

Сад је тајна.

-Да ли песник заиста не помаже читаоцу да разуме смисао и значење плаве звезде? –Зашто тако мислиш? –Шта си ти сазнао о тајанственој плавој водилји у животу сваког човека? –Од чега зависи њихов број? –Шта можеш рећи о човеку који увек трага за *својом плавом звездом*?

(Милка Андрић)

Народна епска пјесма

ДИОБА ЈАКШИЋА

1.–Пажљиво неколико пута прочитај пјесму Диоба Јакшића. –Посебно обрати пажњу на дијалог између мјесеца и звијезде Данице. –Због чега мјесец кара звијезду Даницу? –О чему свједочи звијезда Даница? –Због чега су се Јакшићи завадили? –Објасни симболику коња и сокола.

2. –Шта Дмитар захтијева од Анђелије? –Какав је тај захтјев? –Како то доживљава Анђелија? –Које се код ње јављају дилеме? –Како Анђелија рјешава наизглед тешку ситуацију? –Шта је *чаша молитвена*? –Коју карактерну црту посједује Анђелија за разлику од Дмитра? –Како реагује Богдан на снахину благод и искрену молбу? –Упореди садржај овог дијела пјесме са народном пословицом *Лијена ријеч и гвоздена врата отвара* и прокоментариши симболику имена Анђелија и Богдан.

3. –Шта се дешава с Дмитриром у лову? –На коју Дмитрову карактерну црту указују стихови *Дмитар лови цио дан по гори // и не може ништа уловити*? –Прокоментариши борбу утве златокриле и сивога сокола. –Препознај Божје опомене Дмитру на почињене смртне гријехове. –Повуци паралелу између овог дијела пјесме и народне пословице *Ничија сила Богу није мила*.

4. –Пожљиво прочитај Дмитров дијалог са соколом и прокоментариши га. –Како Дмитар реагује? –Шта се дешава са његовим коњем у току повратка кући? –Како поимаш губитак оба узрока сукоба (коња и сокола) у контексту цијеле пјесме? –Шта је Дмитру најбитније на крају пјесме и због чега? –Како се може окарактерисати та Дмитрова реакција? –Прокоментариши Анђелијин одговор.

5. –Размисли о општим појмовима као што су доброта, широкогрудост, благод, завист, грамзивост, гријех и покајање и објасни их на примјерима из ове пјесме.

(Р. Р. Ј.)

Литература

1. Милија Николић, Методика наставе српског језика и књижевности
2. Милија Николић, Форме приповедања у уметничкој прози Лазе Лазаревића
3. Милка Андрић, Методички прилази књижевноуметничком тексту
4. Милка Андрић, Наставно проучавање усменог песништва
5. Милка Андрић, Крила плаве песме (Читанка) за 6. разред у Србији
6. Милка Андрић, Плаво и златно (Читанка) за 7. разред у Србији
7. Милка Андрић, Настава српског језика и књижевности у шестом разреду основне школе – приручник за наставнике у Србији
8. Милка Андрић / Вељко Брборић, Настава српског језика и књижевности у седмом разреду основне школе –приручник за наставнике у Србији
9. Мирољуб Вучковић, Настава српског језика и књижевности у петом разреду основне школе – приручник за наставнике у Србији
10. Раде Р. Лаловић, **БОЖУР ПОЉЕ – српска читанка са задацима за истраживачко читање**